

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2018

Za všetkým hľadáj politiku, potom nájdeš peniaze

Vplyv politiky na regionálnu ekonomiku
(Náznak historického prierezu slovenskou spoločnosťou od r.1918)

Súčasný ekonomický trend na Slovensku zaznamenávajú vzostup výkonov ekonomiky. Hodnotí sa to ako úspech politikov vládnej garnitúry. Média bagatelizujú zaostalosť a nízku ekonomickú výkonnosť okrajových regiónov, kde prevláda stagnácia a problémy s inováciou technologických procesov. Absencia investícií a odliv ľudských zdrojov posúvajú túto problematiku do riešenia a kompetencií štátnej správy, ktorá má zabezpečiť nástup prosperity a ekonomickú výkonnosť. Už roky sa to nedarí a výjazdové zasadnutia vlády v týchto oblastiach, s prísľubom financií, sú len slabou náplastou na problém postupného vyľudňovania a odliv vzdelaných ľudí, rovnako aj manuálne zručných remeselníkov. Výrazné finančné stimuly do automobilového priemyslu ochudobňujú ostatné výrobné odvetvia a posúvajú ich do sféry, kde ľudia nenachádzajú výraznejšiu ekonomickú stimuláciu, porovnateľnú s automobilovým priemyslom.

Zmena ekonomiky po roku 1989 prebiehala formami, ktoré ľudia ťažko chápali a vznik oligarchie, ktorá postupne, a vďaka politikom, „unáša“ štát, vzbudzuje nedôveru a pochybnosti. Ocitli sme sa v slobodnej spoločnosti, kde je nutná osobná zodpovednosť a dodržiavanie dohodnutých pravidiel.

Striedajúce sa vlády hľadajú spasiteľa pre okrajové oblasti, ale ostáva to na ľuďoch, ktorí tu žijú. Ekonomika tu má oveľa menšiu výkonnosť. Treba si uvedomiť, že základom spoločnosti je ekonomika rodín, čo má návaznosť na pracovné príležitosti. Osobitný význam pre štát je udržanie sociálnej stability barometrom je situácia v okrajových regiónoch, ktoré zažili dočasnú prosperitu v 60-tych rokoch minulého storočia plánovanou industrializáciou a tiež plánovanou spotrebou. Kde kvalitný tovar spotrebného charakteru sa stal luxusom, ťažko dosiahnuteľný tým vrstvám obyvateľov, ktorí nemali príbuzných v západných štátoch. Vysoký kurz mala Amerika, Západné Nemecko a práca tam, ktorá prinášala tvrdú menu. Nedostatok mäsa, mliečnych výrobkov, klasickým obrazom boli „fronty“ pred obchodmi. To boli poznávacie znaky socializmu, ktorý cieľavedome devastoval ekonomické myslenie generácie. S týmto fenoménom zápasíme doteraz. Možno sa nám týmto textom aspoň trochu podarí nazrieť do správania sa slovenskej duše skúšanej politikou.

Historickým medzníkom bol pre nás rok 1918, vznik ČSR. Rozpačíte sme si tento významný dátum pripomenuli v tomto roku. História by nás mala inšpirovať k víziám nášho ďalšieho vývoja.

Má prednosť trend, keď politika riadi ekonomiku, alebo je to naopak? K akému názoru sa prikloníme, pomôžeme si citátom anglického ekonóma Lionella Robinsa. Ten v roku 1935 povedal, že „ekonomia je veda, ktorá študuje ľudské správanie ako vzťah medzi cieľom a obmedzenými prostriedkami, ktoré majú rôzne využitie.“ / 1./

V roku 1948 prevzala moc KSČ a vzápätí sa uskutočnilo znárodnenie. V Československej republike sa zmenil charakter štátu a hodnoty, ktoré sa budovali od vzniku ČSR, kde základom hospodárskeho systému bolo súkromné vlastníctvo. Nosnými prvkami novej politickej moci sa stali národné výbory a ich obsadenie. Predsedom mohol byť iba člen komunistickej strany a personál sa tiež vyberal po straníckej linke. V okrajových regiónoch sa práve tieto inštitúcie stali predĺženou rukou KSČ a ovládli regióny. Bola to príprava na ďalšie etapy sovietskej transformácie.

Ťažkým bremenom pre ľudí v okrajových regiónoch bola násilná kolektivizácia, ktorá prebiehala až do roku 1960. „Zákonným“ spôsobom ľudí, ktorí hospodárili na svojich pozemkoch, nútili vstúpiť do jednotných roľníckych družstiev. Tí, ktorí to odmietli, mali určený kontingent, čiže museli odovzdávať svoju produkciu (obilniny, mäso, vajčká a ostatné poľnohospodárske produkty) štátu v pomere k rozlohe svojich súkromných pozemkov. Praktizovalo sa i násilné odobratie produkcie štátnymi bezpečnostnými zložkami. Roľníkom ostávalo na svoju reprodukciu minimum, alebo nič. /2/ Nedostatok základných potravín do roku 1953 riešil prídellový systém. Bol zrušený pri menovej reforme v roku 1953. Zrušený prídellový systém sa transformoval do

vystávania v radoch pred obchodmi a oživil sa čierny trh a podpultový predaj. Kto nestál v rade nedostal, keď sa tovar minul, ostatným sa nedošlo.

K zmene myslenia a hodnôt slúžila ideologická výchova v základných a stredných školách. Pionierske a zväzacke organizácie presadzovali marxisticko-leninskú ideológiu. Z tohto dôvodu dochádzalo i ku konfliktom v rodinách. K vzdelaniu mali otvorenú cestu deti, ktoré mali robotnícke zázemie a ich činnosť v socialistických organizáciách otvárala cestu k vysokoškolskému vzdelaniu. Zoznam, kto má byť prijatý na vysokú školu sa vypracovával s odporúčaním alebo odmietnutím na okresnom výbore strany.

Tento systém vyprodukoval socialistickú „šľachtu“, kde už nebolo prekážkou súkromné vlastníctvo, ale bolo to výsadou straníckych funkcionárov, novej kasty. Táto kasta si uzurpovala nielen vládu, ale aj rozhodovať o osudoch ľudí. Zachutili im peniaze. Stranícka kasta si vytvorila osobitné obchody, kde sa dalo všetko kúpiť na špeciálnu preukážku.

Chýbajúce moderné technológie v poľnohospodárstve sa nahrádzali brigádami. Zber zemiakov bol zabezpečený žiakmi základných a stredných škôl, žatva vysokoškólakmi, alebo brigádnikmi z priemyselných prevádzok.

Čiastočným úspechom bola industrializácia, kde vznikala technická inteligencia. Preferoval sa ťažký priemysel, zameraný na vojenskú výrobu, čo bolo výhodným vývozným artiklom napr. do Afriky, na Balkán. Aj v priemysle boli rozhodujúce členstvo v strane a angažovanosť v politike.

Centrálne plánovanie bolo typickým znakom systému. Garantovalo síce zamestnanosť, ale ekonomiku to pomaly, ale iste, posúvalo do strát.

Načrtli sme súvislosti, ktoré vytvárali podmienky pre vznik socialistického ekonomického modelu.

Môžeme konštatovať, že v rokoch 1948-1968 sa uplatňovali zásady hospodárenia, ktoré sa nestotožňovali so všeobecnými zákonmi klasickej ekonómie. Tajomníci okresného, krajského vedenia KSČ si budovali svoje impériá s tichým súhlasom Ústredného výboru KSČ. Novo vytvorený ekonomický systém mal všetky znaky totalitárneho modelu. Pokúsme sa pomenovať tieto znaky:

- zoštátnenie priemyslu, diktatúra proletariátu
- centrálne plánovanie
- zakladanie a sfunkčnenie robotníckych milícií, ich vyzbrojenie
- práca detí v poľnohospodárstve
- súčasťou výhodného odmeňovania bola stranícka knižka
- vyvlastňovanie pôdy
- uvalenie kontigentov
- nedostatok spotrebného tovaru kvalitnej úrovne
- financovanie štruktúr KSČ zo štátneho rozpočtu
- obmedzovanie osobnej slobody porušovanie ľudských práv
- násilná kolektivizácia, narušenie vzťahov k súkromnému vlastníctvu
- deficit služieb
-

Cieľom režimu bola beztriedna spoločnosť, s rozdeľovaním podľa potreby. To sa deklarovalo, ale nikto tomu neveril. Vtedajší režim sa snažil držať ľudí v chudobe, aby boli ľahšie manipulovateľní a závislí od štátu. Bola to poučná etapa spoločenského a ekonomického vývoja. Slováci objavili v sebe flexibilitu a nedostatky v službách riešili svojou manuálnou šikovnosťou. Tam, kde sa komunistickej moci nepodarilo prinútiť ľudí, aby vstúpili do roľníckych družstiev, napr. Hriňovské lazy, Pohronská Polhora, sa objavil nový model. Vznikla enkláva kovo-roľníkov, dopoludnia pracovali vo fabrikách a popoludní na poliach alebo v lesoch. Tento ekonomický model niekde prežíva v obmenách dodnes.

Počet ľudí, ktorí emigrovali na Západ, sa po roku 1948 zvyšoval. Zo zahraničia mali vplyv na myslenie hlavne mladšej generácie. Naši migranti pomáhali príbuzným na Slovensku aj finančne. Tlejúca nespokojnosť v spoločnosti, vyvrcholila obrodným procesom aj v radoch KSČ. Stimulom bola zaostávajúca životná úroveň a osobná ekonomika, ktorá bola príliš vzdialená od životnej úrovne v západných štátoch Európy a USA.

Cieľom ľudí aj v tomto období bol lepšie žiť a nedostatky, ktoré produkoval komunistický systém, riešili to svojou pracovnou iniciatívou.

Národné výbory, ako základné zložky štátnej správy, boli skôr strážcami komunistickej ideológie. Pod tlakom občanov však museli riešiť aj ich sociálne a majetkové problémy.

Po roku 1960 nastalo postupné uvoľňovanie komunistickej ideológie a individuálna ekonomika našla svoje zázemie. Ľudia jednoducho chceli žiť lepšie a slobodnejšie. August 1968 toto očakávanie a túžbu rázne stopol. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy ukončil možný progresívnejší vývoj Československa, socializmus s ľudskou tvárou sa nekonal.

Normalizácia a prítomnosť sovietskej vojenskej sily dali priveľa priestoru politike a nie ekonomike. Do ústavy bolo zakotvený článok č.5 o vedúcej úlohe KSČ v spoločnosti. Reformní politici a odborníci boli „uprataní“ do nevýznamných organizácií a k „lopate“. Opätovne sme sa vrátili k centrálnemu plánovaniu a politika KSČ, „vedúcej sily“, monopolne ovládla všetky zložky v spoločnosti. Kádrovanie a stranícky protekcionizmus zasiahli aj ekonomické smerovanie spoločnosti. Nedostatok kvalitného spotrebného tovaru a nízka úroveň služieb otvorili ekonomické dvere fuškárom a tuzexovým magnátom, čierny trh nahrádzal neschopnosť štátu. Zosilnelo zasahovanie štátu v regiónoch do štruktúr výrobných podnikov a organizácii prostredníctvom okresných výborov KSČ. Riaditelia sa tam osobne chodili spovedať nielen z plnenia plánu, ale aj z plnenia záverov zjazdov KSČ./3/ Dotovanie jednotných roľníckych družstiev a štátom riadených podnikov ničilo akúkoľvek konkurenciu.

Systém centrálného riadenia na regionálnej úrovni produkoval strach a pasivitu aj v ekonomickej oblasti.

Ľudia hľadali únik z tohto stavu. Ešte stále tu bola generácia, u ktorej pretrvával vzťah k pôde, ktorý im ničila kolektivizácia. Čiastočne aj z tohto dôvodu vznikali záhradkárske osady, políčka v okolí miest a obcí. Súťažilo sa, kto má lepší výnos a krajšiu zeleninu. Malo to aj ekonomický a zdravotný efekt. Vytvorilo sa unikátne spoločenstvo, kde sa diskutovalo nielen o zelenine, ale aj o politike. Návrat do vyľudnených a opustených horských hospodárstiev podnietil vznik chalupárčenia. Flexibilita a vynachádzavosť Slovákov sa znova prejavila a ľudia aspoň takýmito aktivitami kompenzovali frustráciu z normalizácie.

Štát potreboval tvrdú menu a dal voľnosť rozvíjaniu turistiky. Každý prinesený dolár, marka, libra, frank, boli dobré pre štátnu pokladňu. Na Západ sme vyvážali, čo sa dalo. Do rozvojových krajín sme vysielali technických a vojenských odborníkov. Malo to aj informačný efekt. Ľudia v regiónoch začali porovnávať životnú úroveň a slobodu pohybu. Platil ešte stále obmedzený nákup tvrdej meny v bankách (každý rok bol daný limitovaný devízový prísľub). Nelegálne opustenie republiky, emigrácia, bola znakom nespokojnosti s komunistickým režimom. Vyvrcholilo to pádom železnej opony, Nežnou revolúciou a zrušením článku č.5 o vedúcej úlohe KSČ v ústave.

Po dvadsiatich rokoch budovania normalizačného socializmu sme sa síce posunuli k lepšej životnej úrovni, ale odchodom elít v minulosti ostalo prázdno v priestore politiky. Moc ležala na zemi, čakala, kto ju zodvihne. Hľadanie „nášho“ nového ekonomického modelu sa začalo.

Zvýraznila sa funkcia peňazí a investovanie do vlastného majetku.

Každé obdobie malo charakteristické črty, ktoré boli produktom zásahov štátu do ekonomiky a nemali by upadnúť do zabudnutia, mali by byť výstrahou a poučením pre budúcnosť.

Stranícka politika, štruktúry KSČ direktívnym spôsobom otvárali cestu k peniazom, majetku len vyvoleným.

Pripomeňme si niektoré znaky obdobia rokov 1968-1989:

- centrálne plánovanie spojené s bilančnými prídelmi surovín
- stranícky a štátny dirigizmus
- kádrovanie
- poradovníky na autá
- nedostatok niektorých spotrebných tovarov, potravín
- protekcia
- porušovanie ľudských práv
- financovanie štruktúr KSČ zo štátneho rozpočtu
- silové zložky v službách štátostrany

Štát riadila KSČ, skrytá za vládne štruktúry a výkonné úrady.

Toto všetko vplývalo na rozvoj ekonomiky. Komunistická totalita si našla zázemie v myslení občanov, hlavne v okrajových regiónoch. Nechať rozhodovať za seba iných sa stalo pohodlným a prinášalo istotou, na čo si väčšina ľudí zvykla.

Nástup demokratizácie a trhového hospodárstva začal meniť hospodársky systém. Etablujúce sa politické strany ľavicového typu boli väčšinou len vonkajšou zmenou. Príležitosť využili bývalé stranícke štruktúry. Čakalo nás tvrdé obdobie. Lustrácie vyriešili len povrchne personálne zmeny vo fungujúcich orgánoch štátu. Boli nedostatočné. Ľudia boli zvyknutí, že im niekto vládol a prijímali to ako údel. Politický prídmalo HZDS. Populizmus sa stal nebezpečným nástrojom tejto strany. Spustenie kupónovej privatizácie a následnej divokej mečiarovskej privatizácie zneistilo mimo bratislavské regióny. Otvorili sa dvere špekulantom a politickým zlodejom, ktorí si začali privlastňovať ekonomiku. Rozdelenie Československa dalo šancu vývoju, kde by ekonomika slúžila zmenám. Cieľom bola prosperujúca spoločnosť a štát. Orientácia na západný životný štýl, založený na spotrebe, sa zdala byť nezvratná. Porážkou Mečiara došlo k obratu v ekonomike a Dzurindova vláda sa odhodlala k reformám.

Trhové hospodárstvo a reformy tvrdo dopadli na mnohé regióny. Nerentabilné prevádzky sa zatvárali a dochádzalo k likvidácii, alebo k obmedzeniu výroby. Z pôvodného manažmentu sa stali privatizéri a privatizačné projekty boli schvaľované a bezhlavo sa realizovali. Stúpala úverová zaťaženosť týchto prevádzok. Noví majitelia často využívali tunelovanie, východiskom bol konkurz a prepúšťanie. Nezamestnanosť, napr. v okrese Rimavská Sobota, dosahovala 30%. Migrácia za prácou sa tu stala bežným javom. Výkonnosť ekonomiky bola na minime.

Samosprávy zachraňovali naši migranti za prácou, prinášali peniaze a stali sa jedným z pilierov ekonomiky samospráv, napr. investovaním do nehnuteľností. Rapídne poklesla poľnohospodárska výroba, družstvá museli vracat v rámci reštitučného konania pôdu. Nastala likvidácia jednotných roľníckych družstiev a zakladali sa korporácie, ktoré doteraz využívajú dotácie štátu a Európskej únie.

Finančná kríza v r. 2008 a hospodársky pokles mali negatívny dopad na postavenie a myslenie ľudí. Nedôvera v politikov sa prehlbovala.

Prijatie eura v roku 2009 nepomohlo týmto regiónom. Ľudia schudobneli.

Najťažšiu prácu v otáčaní lode slovenskej ekonomiky k trhovému hospodárstvu od roku 1989 vykonal demokratizačný proces, politické garnitúry sa len viezli na tejto lodi. Bohužiaľ, hneď obsadili palubu s kapitánskym mostíkom a hrabali sa ku kormidlu.

Vôňa peňazí a moci začala prevládať na tejto palube. Pohodlné sedadlá ovládla oligarchia a dáva doteraz pozor na kapitána, na vládu.

Podpalubie, strojovňa, zdroj energie pre motory –občania -, ktoré poháňajú túto slovenskú loď si vrchná paluba začala všímať, hlavne ich peniaze. V minulosti to bola metóda kontigentov, ktorú

uplatňovali komunisti .Brali si tovar od roľníkov a robotníkov a predávali ho za peniaze. Teraz je to sofistikovanejšie, kontigenty sa transformovali do dane , ktorá neustále stúpa.“ Daňové bremeno na Slovensku dosiahlo v roku 2017 až 63 percent k priemerným mzdovým nákladom.“ /4/

Pozornosť sa otočila na občana a jeho peniaze, ktoré si zarába prácou. Dostane ich zdanené, ale kupuje tovar s daňou. Tento „kontingent“ si berie štát, aby ho politici mohli stroviť na „ sociálne balíčky“ .

Treba si pripomenúť tieto skutočnosti, tento náznak štúdie o ľudskom chovaní, keď sa slovenský človek ocitne v područí moci a v područí moci peňazí . Je to skúška charakteru a pokory. Slušnosť, morálka a úcta k človeku, by mali byť súčasťou Slovenska. Čaká nás obnova občianskej spoločnosti, kde atribútom bude slušnosť. Ľudia v regiónoch zľahostajneli. „Zobudenie“ nastalo po udalostiach v marci 2018.

Objavuje sa tu slovenský politicko-ekonomický mostík , ktorý sa prejavuje aj v regiónoch - za všetkým hľadaj politiku a potom nájdeš peniaze. Zdá sa, že Slováci sú národ , ktorý vo svete objavuje svoje schopnosti. Nasvedčujú tomu emigračné vlny v r.1948,1968, 1989. Svet nás potrebuje. Len naši politici, hlavne po roku 1948 to nestíhajú pre ich zámery, bohužiaľ aj v súčasnosti by radi urobili zo Slovenska skanzen.

Nedôvera v politikov tradičných politických strán sa prejavila aj v posledných komunálnych voľbách. Či dokážu presmerovať regionálne lode nezávislí kandidáti, ukáže nám táto skúška demokracie. Číhať budú na nich kone oligarchie, kŕmené osobným prospechom. Je tu šanca na obnovu slušnej spoločnosti, skúsiť treba.

POZNÁMKY

1. Acemoglu, Daron, Robinson, A.James: Proč státy selhávají, Argo.2015.
ISBN 978-80-257-1305-1, s.58
2. Z rozprávania Jána Cabana, roč.1928, bývalý súkromne hospodáriaci roľník, člen JRD v Tisovci
3. Zo spomienok člena previerkovej komisie pri OV KČS v Rimavskej Sobote z roku 1969-1971,
meno si nepraje uviesť
4. Gonda, Peter. Daňové preťaženie. týždeň. č.35/ 2018. s.17